

Kokemuksia tulevaisuusohjauksesta

Millainen on tulevaisuuden työelämä? Miten ohjata nuorta tekemään itselleen mielekkäitä ja kestäviä valintoja? Kuinka toiminnallisia menetelmiä voidaan käyttää osana ohjaustyötä ja opetusta? Miten voidaan vahvistaa sekä opiskelijan että ohjaajan tulevaisuuslukutaitoa? Näitä teemoja käsiteltiin Turun *Yliopiston Tulevaisuus paljon mahdollista!* – *Tulevaisuusohjauksen menetelmät ja työkalut* (12 op) opetus- ja ohjaustyötä tekeville järjestämässä koulutuksessa, johon osallistuimme hankkiaksemme osaamista ja tietoa EPPA-hankkeen kehittämistyöhön (ks. lisää Turun yliopisto 2019). Koulutus koostui neljästä opintojaksosta (3 op), jotka muodostivat tulevaisuusohjauksen kokonaisuuden. Koulutus sisälsi verkko-opiskelua Moodle-alustalla itsenäisesti ja ryhmissä, asiantuntijaluentoja, lähikoulutuspäiviä, Future camp -demopäivän sekä koulukohtaisen kokeilun tai tehtävän.

Tulevaisuusohjauksekokeilumme oli osa EPPA-hankkeen toisen asteen ammatillisen koulutuksen pilottiopiskelijoiden HOKS- ja uraohjausprosessia, jonka aikana pilottiopiskelijat valitsivat henkilökohtaisia polkujaan erilaisissa oppimisympäristöissä yhteistyössä omaohjaajiensa ja muun ohjaushenkilöstön kanssa. Tulevaisuusohjauksen ja sen menetelmien käyttäminen osana HOKS- ja uraohjauksen prosessia luo uutta merkitystä ja mielekkyyttä ohjaustoiminnalle ja ohjaustyötä tekeville ohjaajille, erityisesti ammatillisille opettajille, joiden vastuulla opiskelijan HOKS- ja uraohjausprosessit pääsääntöisesti ovat. Tulevaisuuden pohdinta yksilön vahvuuksien, todennäköisyyksien, mahdollisuuksien ja toiveiden viitekehyksessä tuottaa uutta ja syvempää merkitystä itse ohjaukselle – siinä on mahdollisuus olla aidosti ja kokonaisvaltaisemmin ohjaamassa ja tukemassa ohjattavaa kohti henkilökohtaista tulevaa.

Opiskelijat aloittavat opintonsa yhdessä oman ja muiden ohjaajien (opetuksesta vastaava tiimi, opintojen ohjaaja, erityisopettaja, kuraattori, opo jne.) kanssa, jotka tiedottavat, perehdyttävät, valmistelevat, opettavat ja ryhmäyttävät sekä toivottavat opiskelijat tervetulleeksi. Opettajien ja muun ohjaushenkilöstön ohjaustilanteissa antama tieto, tuki ja ohjaus muuttuvat parhaimmillaan opiskelijan resurssiksi edetä opinnoissaan. Ohjaajien yhteistyönä etenevä ohjaus luo opiskelijalle myös turvallisuutta ja kokemuksen osallisuudesta sekä sitouttaa ja motivoi tuleviin opintoihin. Tulevaisuusajattelu ja -ohjaus sekä sen menetelmät ovat osa ohjaajien yhteistyönä

etenevää ohjausta, ja ne voidaan liittää opiskelijan henkilökohtaiseen HOKS- ja uraohjausprosessiin. Opintojen alussa laadittava opiskelijan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma aloittaa osaamismatkan kohti henkilökohtaista tulevaa (ks. julkaisun artikkelit *HOKS- ja uraohjausprosessin malli käytännön ohjaustyön tukena* ja *Miksi tulevaisuuteen kannattaa ohjata?*).

TULEVAISUUSOHJAUSKOKEILUT

Tulevaisuusohjauskokeilussa tavoitteenamme oli liittää tulevaisuusohjauksen erilaisia menetelmiä osaksi toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijan HOKS- ja uraohjausprosessia. Samalla tavoitteena oli luoda käytänteitä opiskelijan ohjaus- ja tukihenkilöstön yhdessä tehtävälle ohjaukselle, jossa jokainen toimija (omaohjaaja, opo, erityisopettaja, kuraattori) ottaisi oman paikkansa opiskelijan tulevaisuusorientoituneessa HOKS- ja uraohjausprosessissa.

Osana hankkeemme pilottiopiskelijoiden poluttamista eri oppimisympäristöissä osallistuimme koulutus- ja työelämämessuille ja toteutimme toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kanssa muutaman tulevaisuuspujan. Tulevaisuus-työpajojen toteuttamisessa olivat mukana Päivi Holopainen, Jonna Löf ja Ritva Vartiainen sekä ryhmien opettajat. Työpajat haluttiin pitää tarkoituksella samalla konseptilla kahdelle erityyppiselle ryhmälle. Ryhmiksi valikoituivat ammatilliseen koulutuksen valmentavan koulutuksen (VALMA) opiskelijat sekä ammatillisen koulutuksen jälkeen mahdollisesti Korkeakoulutus-polulle suuntaavat opiskelijat ammatilukion ryhmästä. Saimme siten vertailutietoa siitä, miten testamamme eri menetelmät sopivat erilaisille kohderyhmille. Kokeilussamme testasimme muutamaa erilaista tulevaisuusohjauksen menetelmää ja pyrimme löytämään niille oikean paikan ja oikean kohderyhmän HOKS- ja uraohjaus -prosessissa. Pitämässämme työpajoissa tavoitteena oli nuorten tulevaisuusajattelun herättely ja tulevaisuustietouden lisääminen sekä orientaatio oman ammatillisen tulevaisuusminän muodostamiseen osana HOKS-prosessia ja uraohjausta.

Toteutus 1: StartUppia uralle! - tulevaisuuden koulutus- ja työuria Lapissa

Osallistuimme EPPA-hankkeen asiantuntijoiden kanssa *StartUppia Uralle* - työelämä- ja koulutusmessuille (kuva 1). Meillä oli siellä ständi (kuva 2), jossa kerroimme EPPA-hankkeesta ja jututimme kävijöitä tulevaisuudesta sekä opiskelu- ja urasuunnitelmista. Ständillä kävijöillä oli mahdollista osallistua myös kahteen tulevaisuusohjauksen toimintapisteeseen; *piirrä oma unelma-ammattisi ja tulevaisuusäänestys*.

Piirrä oma unelma-ammattisi -pisteellä osallistujat saivat piirtää seinässä olevalle paperille oman unelma-ammattinsa. Tavoitteena oli tuoda näkyväksi osallistujan unelma tai haave tulevaisuuden tai tämän hetken työtehtävästä. Tässä yhteydessä jututimme osallistujia opiskeluun, omiin suunnitelmiin ja työhön liittyvissä kysymyksissä.

Kuva 1 Työelämä- ja koulutusmessut -esite

Osalla piirros kuvasi tulevaa unelmaa ja työtehtävää, osa osallistujista oli tällä hetkellä jo töissä unelma-ammattissaan.

Tulevaisuusäänestys-toimintapisteellä osallistujat saivat laputtaa punaisella tai vihreällä post-it-lapulla mielipiteensä erilaisiin tulevaisuusväittämiin. Vihreä lappu tarkoitti sitä, että vastaaja oli samaa mieltä väittämän kanssa ja punainen lappu, että hän

KUVAT JONNA LÖF

Kuva 2 EPPA-standi

oli eri mieltä. Tehtävä mukaili *Tulevaisuusäänestys-* ja *Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta -tehtäviä* (ks. lisää tehtävistä osoitteesta <https://tulevaisuusohjaus.fi/tyokalut/>). Tällä kertaa kokeilimme toteuttaa tehtävän kokoamalla väittämät seinälle lapuilla. Tehtävän tavoitteena oli herätellä osallistujia ajattelemaan omaa ja yleistä tulevaisuutta, omia tuntemuksia ja intuitioita.

Toimintapisteet saivat messuilla hyvän vastaanoton. Monet vierailijat kävivät vastaanmassa erityisesti tulevaisuusväittämiin, sillä se oli hyvin kevyesti toteutettu. Väitteisiin kertyi pääasiassa vihreitä lappuja, joten suhtautuminen tulevaisuuteen oli osallistujilla pääsääntöisesti positiivista. Oli hienoa huomata, että kaikki vastanneet suhtautuivat avoimesti uusiin asioihin. Tämän kokemuksen perusteella osa väittämistä olisi voinut olla myös negatiivissävytteisiä, jolloin osallistujat olisivat joutuneet miettimään väittämiä myös erilaisista näkökulmista käsin. Menetelmä toimi mielestämme erinomaisesti näin messujen yhteydessä ja seinälle toteutettuna.

”Piirustelupiste” ei vetänyt kovinkaan montaa innokasta piirtäjää paikalle, ellei heitä sinne ohjattu. Monilla oli myös jonkinlainen kynnyks tarttua kynään ja unelma-ammatin piirtäminen nähtiin vaikeaksi. Toisaalta ne, jotka kynään tarttuivat, innostuivat piirtelemään pidemmäksikin aikaa.

Toteutus 2: ammatilukioryhmä

Vierailimme EPPA-hankkeen pilot-tiryhmän tunnilla. Ryhmässä on noin 20 ammatilukiolaista opiskelijaa (merkonomi). Alussa johdattelimme opiskelijoita tulevaisuusohjaukseen: Miksi ja miten tulevaisuutta kannattaa pohtia? Sen jälkeen teimme kaksi tulevaisuusohjauksen harjoitetta: *Kompassi*-harjoituksen ja *Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta* (kuva 3).

Kompassi-harjoituksessa piirsimme kompassin ja akselit väittämiseen taululle. Akselit olivat: yksilöllä on merkittävästä vaikutusvaltaa – yksilöllä ei ole lainkaan vaikutusvaltaa; on yksi tietty polku - on lukuisia vaihtoehtoisia polkuja. Pyysimme opiskelijoita miettimään ensi hetken itsekseen ja sitten asettumaan lattialle kuvitellussa kompassissa kohtaan, jossa kokee itse olevansa. Sen jälkeen keskustelimme yhdessä, miten osallistujat suhtautuvat tulevaisuuteen, voiko tulevaisuuteen vaikuttaa ja onko tulevaisuudessa vaihtoehtoja. Ammatilukiolaisten ryhmässä kaikki opiskelijat ryhmittivät alueelle: yksilöllä on merkittävästi vaikutusvaltaa ja on lukuisia

KUVA SOLJA UPOLA

Kuva 3 Vierailu ammatilukiolaisryhmän tunnilla

vaihtoehtoisia polkuja. Keskustelimme heidän kanssaan tästä valinnasta, mutta keskustelu isossa ryhmässä ei vielä edennyt luontevasti.

Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta -harjoitteessa jaoin opiskelijoille tulostetut versiot väittämistä, joita jokainen kommentoi kertomalla oman arvionsa ja näkemyksensä tulevaisuudesta. Tämän jälkeen ryhmä jaettiin kolmeen osaan ja keskustelimme pienryhmissä väittämistä ja niistä heränneistä ajatuksista. Tämä harjoite herätti ryhmissä jo paljon enemmän keskustelua tulevaisuudesta ja selkeästi pienempi ryhmäkoko helpotti omien mielipiteiden esilletuomisessa.

Lopuksi keräsimme palautetta osallistujilta ja ryhmän opettajalta. Palautteen mukaan tulevaisuusohjaus oli ”mukavaa ja kivaa”. Ammatilukiolaiset kokivat, että tulevaisuutta kannattaa pohtia ja miettiä jo hyvissä ajoin tai ainakin välillä, ”jotta ei tule niin kiire silloin kun valintoja täytyy tehdä”. Tulevaisuutta pohtimalla ”on selkeämpi kuva omasta tulevaisuudesta.” Suuri osa vastaajista koki, että tulevaisuuden pohtiminen ei ole hankalaa, koska heillä ”on selkeät suunnitelmat.” Osa sen sijaan koki, että pohtiminen on hankalaa, jopa ”jotenkin ahdistavaa”, koska ”ei tiedä, mitä tapahtuu”, ”ei ole selkeää kuvaa vielä, mitä haluaa tehdä” tai ”ei voi tietää työllistymismahdollisuuksia, kun kaikki voi vielä muuttua.” Kysymykseen ”Onko tulevaisuutta helppo pohtia?” suuri osa ammatilukiolaista vastasi ”ei ole”. Ne vastaajista, jotka kokivat pohtimisen helpoksi, olivat puhuneet tulevaisuudesta muiden kanssa, miettineet avoimesti asiaa tai ”kaikki oli selvää” – ”jo pienestä olen tiennyt mihin alalle haluan.”

Toteutus 3: valmentavan koulutuksen (VALMA) ryhmä

Vierailimme Lapin koulutuskeskus REDUn VALMA-ryhmässä. Ryhmän opiskelijat (9) olivat mukana EPPA-hankkeessa pilottiryhmänä. Kyseessä oli opiskelijaryhmä, joka oli aloittanut valmentavan koulutuksen opintonsa elokuussa 2018. Alussa johdatelimme tulevaisuusohjaukseen: miksi ja miten tulevaisuutta kannattaa pohtia? Sen jälkeen teimme kolme tulevaisuusohjauksen harjoitetta; *Kompassi*-harjoitus, *Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta* ja *Taitobingo*.

Kompassi-harjoituksessa pyysimme opiskelijoita ensi miettimään hetken itsekseen akseleita ja sitten asettumaan salin lattialle tehdyssä kompassissa kohtaan, jossa kokee itse olevansa. Tämän jälkeen keskustelimme yhdessä, miten osallistujat suhtautuvat tulevaisuuteen, voiko tulevaisuuteen vaikuttaa ja onko tulevaisuudessa vaihtoehtoja.

Väittämiä henkilökohtaisesta tulevaisuudesta -harjoitteessa jaoin opiskelijoille tulostetut versiot väittämistä. Näihin jokainen osallistuja laitoi oman arvionsa ja näkemyksensä tulevaisuudesta. Tämän jälkeen keskustelimme ryhmässä vastauksista ja esiin heränneistä ajatuksista.

Kolmantena harjoitteena teimme Taitobingon. Alustimme ensin tehtävää ja sen tavoitteita. Sen jälkeen opiskelijoille jaettiin taitobingolomakkeet. Opiskelijat valitsivat taidoista 3–5 osaamista, jotka hänellä jo on ja yhden taidon, jonka haluaisi saada tai koki tarvitsevansa. Omakohtaisen pohdinnan jälkeen kävimme yhdessä läpi jokaisen vastaukset ja keskustelimme aiheesta.

Erityisesti taitobingotehtävän läpikäyminen opiskelija kerrallaan synnytti lämminhenkistä keskustelua. Nuoret kertoivat mielellään vahvuuksistaan ja

kehittämiskohteistaan. Paikalla oli monta luovaa, joustavaa, yhteistyökykyistä, kuuntelevaa, rehellistä, uteliasta ja nöyrää nuorta. Usea nuori toivoi tarvitsevansa erityisesti rohkeutta.

LOPUKSI

Oli antoisaa käydä keskustelua tulevaisuudesta erilaisten ja erilaisista lähtökohdista tulevien nuorten kanssa. Selkeästi oli havaittavissa, että tulevaisuusajattelun herättämisellä on paikkansa koulussa osana opiskelua ja opintoja. Opiskelijaryhmien kanssa käydyt tulevaisuusohjauksen tilanteet ja keskustelut vahvistavat käsitystä siitä, että tulevaisuusohjaus ja sen menetelmät kannattaa ottaa käyttöön osana opiskelijoiden HOKS- ja uraohjausprosessia.

Samalla vahvistui käsitys siitä, että tulevaisuusohjauksen työkaluja valittaessa on tarkoin mietittävä, minkälaisia työkaluja ja tehtäviä käyttää. On tärkeää miettiä, missä ryhmäprosessin vaiheessa kukin opiskelijaryhmä on. Turvalliseksi koetussa ryhmässä yksilöt rohkaistuvat kertomaan vapaammin omista toiveistaan ja suunnitelmistaan. Tämä tapahtui VALMA-opiskelijoiden kanssa – oli selkeästi havaittavissa, että ryhmä oli harjaantunut vuorovaikutuksessaan eikä jännittänyt ryhmätilanteessa. Ammattilukiolaisten ryhmä vuorovaikuttii varovaisemmin ja seurasi herkemmin toistensa reaktioita tehtäviä purettaessa. Tulevaisuusohjauksen työkalut näyttivät toimivan myös massojen kanssa. Messuille työkalut toivat hyvän lisän ständille ja siinä annettavalle ohjaukselle. Tehtävät johdattelivat oivasti keskusteluun jokaisen kävijän kohdalla heidän omista koulutus- ja työsuunnitelmistaan.

Tulevaisuusohjauskokeilun tuloksia ja kokemuksiamme olemme hyödyntäneet HOKS- ja uraohjausprosessin kehittämistyössä. Kokeilun avulla saimme lisää tietoa siitä, millaiset menetelmät ja työkalut toimivat erilaisten opiskelijaryhmien kanssa. Olemme levittäneet EPPA-hankkeen kautta tietoa ja hyväksi koettuja työkaluja opettajien, opintojen ohjaajien, erityisopettajien ja kuraattorien käyttöön yhteistyössä tehtävän ohjauksen välineiksi. Kokemuksia on hyödynnetty myös osana hankkeessa toteutettavaa opettajien ja ohjaajien täydennyskoulutusta.

LÄHTEET

Turun yliopisto 2019. Tulevaisuusohjaus – Työkaluja ja tehtäviä erilaisia tulevaisuuksia varten. Verkkomateriaali. Haettu 13.5.2020 osoitteesta <https://tulevaisuusohjaus.fi/>.